1848

MARS OROLGHETERNA

Marsoroligheterna var flera upplopp som utspelade sig i Stockholm under mars 1848. Orsakerna till uppploppen var flera. Runt om i städerna i Europa var det våldsamma oroligheter efter februarirevolutionen den 2 mars i Paris. Arbetslösheten och fattigdomen i Stockholm var mycket stor och det fanns krav på stopp för sänkningarna på importtullarna för att minska den internationella konkurrensen som hotade lokala hantverkare och svenska företag men även krav på återgång till skråväsendet, rösträttsreformer sociala reformer och i viss mån även republik. Orsakerna till uppploppen var komplexa och i alla läger fanns både radikala, liberala och konservativa grupper som bildade allianser för att få igenom förändringar eller hindra att vissa förändringar genomfördes.

Den 2 mars 1848 fick Stockholm de första nyheterna om den franska februarirevolutionen.
På morgonen lördagen den 18 mars hittade polisen på flera ställen i staden proklamationer och dokument som vände sig emot myndigheterna, krävde reformer, allmän valrätt och att man skulle samlas på Brunkebergstorg där det på eftermiddagen samma dag skulle hållas en reformbankett i De la Croix stora sal. Banketten samlade cirka 400 reformivrare som krävde representationsreformer och politiskt inflytande för den nya och växande medelklassen. På grund av de enstaka uppviglande proklamationer som återfunnits i staden under de senaste dagarna och på grund av utvecklingen i Europa efter Februarirevolutionen hade militären och polisen mobiliserat i Stockholm, under ledning av överståthållare Jakob Wilhelm Sprengtporten och polismästare Bengt Carl Bergman, varför det på eftermiddagen den 18 mars fanns extra mycket soldater ute på Stockholms gator.

Vid sextiden på eftermiddagen hade ett hundratal personer samlats utanför De la Croix stora sal på Brunkebergstorg. Folkmassan hurrade och skrek "leve reformen!". När reformbanketten var över återvände de flesta deltagarna hem men några stannade kvar, som kontorsskrivaren vid riksbankens depositionsavdelning Carl Gustav Almgren och före detta guldsmeden Jacob Lenholm, och dessa herrar blandade sig med folkmassan på torget.

Oscar I, född 4 juli 1799 i Paris, död 8 juli 1859 på Stockholms slott i Stockholm, var kung av Sverige och Norge från 1844 till 1859, gift 1823 med Josefina av Leuchtenberg (sondotter till franska kejsarinnan Joséphine). Oscar I:s fullständiga namn var Joseph François Oscar, vilket på svenska blev Josef Frans Oscar. Kungen själv och många moderna skribenter har stavat kunganamnet Oscar, medan det svenska kungahuset använder stavningen Oskar.

Jakob Wilhelm Sprengtporten, född den 9 oktober 1794 på Sparreholms slott, död där den 29 september 1875, var en svensk friherre, en av rikets herrar, ämbetsman och militär.

Jakob Wilhelm Sprengtporten var son till Johan Vilhelm Sprengtporten och grevinnan Sophia Lovisa Mörner af Morlanda och bror till Ulrika Sofia De Geer.

Sprengtporten tog hovrättsexamen i Uppsala 1811 och utnämndes 1812 till kornett vid Livgardet till häst. Han deltog i Napoleonkrigen 1813, avancerade senare till generallöjtnant i armén 1858 och tog slutligen avsked från krigstjänstgöringen 1863.

Sin mest betydelsefulla verksamhet uträttade Sprengtporten på det civila området. Han tjänstgjorde som attaché i Sankt Petersburg 1816-1817 och blev 1825 överstekammarjunkare. År 1827 blev han överhovjägmästare, en tjänst han tog avsked ifrån 1838. År 1828 blev han chef för Skogsinstitutet. Dessutom förordnades han den 7 oktober 1830 till överståthållare i Stockholm, men avgick 30 juni 1838 på grund av oroligheterna i huvudstaden.

Vid cirka halv åtta började den uppretade folkmassan röra sig mot staden och Storkyrkobrinken. På vägen anslöt sig fler och fler – de flesta på grund av nyfikenhet. Vittnen har berättat att gruppen anfördes av ett fåtal som skrek "Hartmansdorff! Gå på gossar!" Den med tiden allt mer konservativa politikern August von Hartmansdorff ansågs vid tiden ha skuld i de Crusenstolpska kravallerna tio år tidigare, vilket gjorde honom till en folkfiende. Det fanns dessutom en mängd osanna rykten, som att han var ansvarig för att ha upphävt skråväsendet och sänkt importtullarna. Vad som dock var sant var att han var en stark motståndare till att utöka rösträtten.

Kvart i åtta påbörjades stenkastningen mot Hartmansdorffs hus. Den uppretade folkmassan krossade fönster och försökte ta sig in i huset. Det var mellan 30 och 40 personer som var mest aktiva i attacken mot huset. Polis på plats försökte avstyra men blev också utsatta för stenkastning, och försökte då få understöd från militären men överståthållare Sprengtporten var, tillsammans med bland andra Kung Oscar I, på en föreställning med Jenny Lind på operan.

Först klocka åtta fick överståthållare reda på vad som höll på att ske och ungefär halv nio red 50 gardister över Storkyrkobrinken och föste folket framför sig, trots stenkastning. Efter kavalleriet kom 50 man ur Svea Livgarde och ytterligare 50 soldater för att säkra Hartmansdorffs hus och Storkyrkobrinken och för att med fällda bajonetter jaga efter den stora folkmassan som förflyttat sig till Riddarhustorget. Folkmassan lät sig inte stoppas utan snart fortsatte bombardemanget med stenar av Hartmansdorffs hus, poliser och soldater.
Kavalleriet gjorde chocker mot massan med blanka vapen. Folk högs ned, skadades svårt och dödades. Stenkastningen fortsatte ändå och snart började militären att skjuta skarpt. Klockan nio fick Kung Oscar I reda på vad som skedde som begav sig mot slottet tillsammans med sina söner, och red ut mellan slottet och Storkyrkan där han omringades av en upphetsad folkmassa, som bland annat krävde att polisen skulle släppa de som gripits under kvällen.

Carl Fredrik af Wingård, **född den 26 september 1781 i Stockholm, död 19 september 1851 på sin egendom Sunnersta utanför Uppsala, var en svensk ärkebiskop, politiker, en av rikets herrar samt ledamot av Svenska Akademien.**

Wingård var biskop i Göteborg 1818–1839, ärkebiskop 1839–1851 samt ledamot av Svenska Akademien från 1837 på stol nummer 10.
Han kallades 1837 till Svenska akademien (där företrädaren var greve Gustaf Lagerbielke), invaldes 1838 som ledamot nummer 460 av Kungliga Vetenskapsakademien, utnämndes 1839 till ärkebiskop och prokansler i Uppsala, samt erhöll serafimerordens insignier 1841.

af Wingård bodde från 1820 i biskopshuset på Västra Hamngatan 17, men även många år på egendomen Wilhelmsberg, i närheten av Örgryte gamla kyrka. Bland hans främsta vänner räknas Esaias Tegnér, som ofta besökte honom i Göteborg.

Familj
Släkten Wingård inflyttade till nuvarande Sverige under första halvan av 1600-talet med Anders Nilsson Wingård, son till Niels Hansen Wingaard på Falster i Danmark. Carl Fredrik af Wingård var son till biskopen i Göteborgs stift Johan Wingård och Fredrika af Darelli. Hans bror var militären och författaren Johan Didrik af Wingård (1778–1854) och syster var Helena Johanna, gift med greve C M Wrangel.

Kungen tog del av deras klagomål och gav därefter order att de som hade arresterats skulle frisläppas. De församlade hurrade för kungen och demonstrationen upplöstes. Sedan kungen lämnat platsen rörde sig en stor grupp vidare och på Gustav Adolfs torg, på Drottninggatan och på Blasieholmen började vissa kasta sten på fönster, bland annat hos prästståndets ledare ärkebiskop Carl Fredrik af Wingård. Under denna förflyttning gjorde hästgardister flera chocker mot folkmassorna och många höggs ned, men stenarna fortsatte att hagla och många soldater skadades och de tvingades retirera. När överståthållare Sprengtporten lyckades få de sista två arresterade personerna frisläppta lugnade sig stora delar av massorna, men oroligheterna fortsatte fram till ungefär midnatt.

Följande dag, söndagen den 19 mars, fortsatte oroligheterna. Enligt ett tillförlitligt vittne hade minst 1000 fönster krossats under lördagen. En mängd rykten florerade.[2] Militären och polisen rustade sig och sattes i alarmberedskap. Vid högvakten sattes två kanoner upp och vapenförråd bevakades. Hartmansdorff sattes i säkerhet. På eftermiddagen satte sig en större grupp främst yngre män, i rörelse. Stenkastning inleddes och ett Schweizeri som drevs av en judisk konditor plundrades. Den senare händelsen fick ryktena att sprida sig och snart talades det om att horder drog fram och plundrade alla butiker på Drottninggatan.

Ryktet nådde slottet vilket fick regeringen att reagera med kraft. Trupper kommenderades ut på gatorna och koncentrerades till vissa platser runt om i staden. En kungörelse av Sprengtporten spreds över staden om att det rådde utegångsförbud mellan klockan tio på kvällen och fem på morgonen, och att militären skulle bruka vapen för att stävja våld och stenkastning. Människor samlades ändå i centrum på Gustav Adolfs Torg, Stortorget, Riddarhustorget, Mynttorget och Storkyrkobrinken.

När de på kvällen inte följde befallningen att skingras ryckte en kavalleritrupp fram **och gjorde flera kavallerichocker, men stenkastningen fortsatte och nu även skott mot soldaterna. Kungen gav då order om att ge eld. Sedan följde en flera timmar lång gatustrid och på vissa platser byggde folk barrikader. Häktena överfylldes. Åtta personer dog den kvällen, tio personer senare på Serafimerlasarettet och hundratals sårades. Slutlig dödssiffra kan ha varit ett trettiotal personer. Många sköts bakifrån. 80 soldater skadades, några med skottskador men främst av stenkastning. Framåt midnatt var upploppet över.**

Hos stadens borgerskap bildades beväpnade skyddskårer som fungerade som ordningsvakter men måndagen blev lugn. På tisdagen, den 21 mars, anlände enheter ur armén, 3500 infanteri och 500 man kavalleri, för att finnas till hands om oroligheterna skulle blossa upp igen.

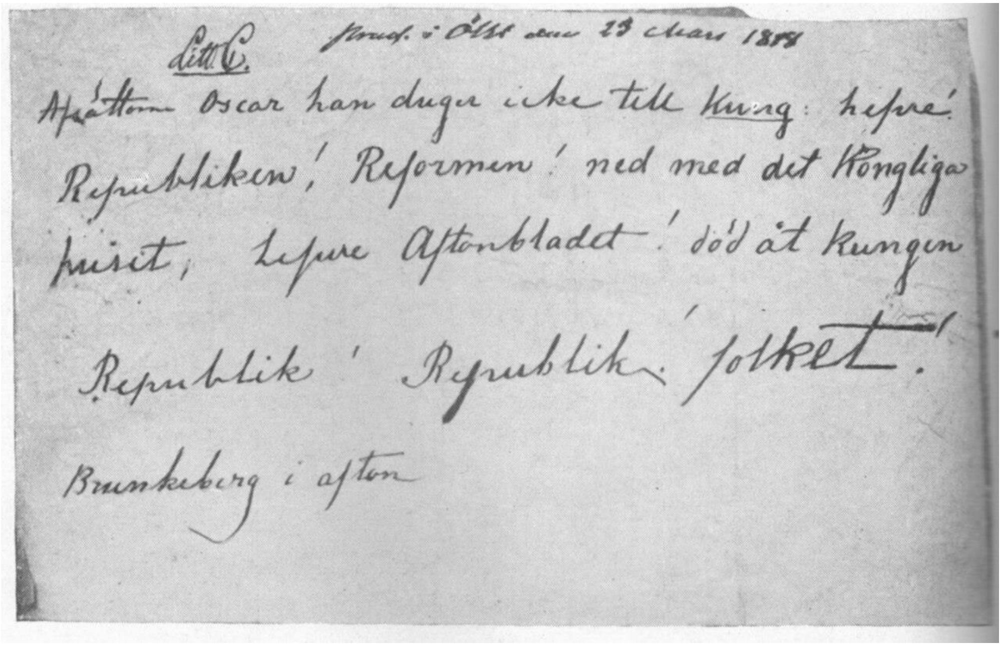
Litt C. [illegible] den 23 Mars 1848
Afsättom Oscar han duger icke till Kung: hellre!
Republiken! Reformen! ned med det Kongliga
huset, lefve Aftonbladet! död åt Kungen
Republik! Republik folket!
Brunkeberg i afton

Upprop som spreds vid marsoroligheterna i Stockholm 1848. "Afsättom Oscar han duger icke till kung hellre Republiken! Reformen! ned med det Kongliga huset, lefve Aftonbladet! död åt kungen / Republik Republik folket. Brunkeberg i afton".

Efterspel

Av de 50-tal gripna personer släpptes ett 30-tal redan efter en vecka. Polisen sökte efter uppviglare som påstods ha delat ut pengar och brännvin, men detta gick aldrig att bevisa. Bland de som dömdes till de hårdaste straffen efter upploppen fanns guldsmeden Jacob Lenholm som dömdes till lagens hårdaste kroppsstraff, vilket innebar fängelse på vatten och bröd i 28 dagar. Under hösten undersökte justitieombudsmannen hur överståthållare **Jakob Wilhelm Sprengtporten** och polismästare Bengt Carl Bergman skött sina åliggande. Det ansågs att Sprengtporten agerat slapphänt och han tvingades begära avsked. Rättegången mot dem ledde dock till att båda friades. En ny lag inrättades vilket gjorde att vissa dömdes retroaktivt, bland annat fick Lenholm fyra år på fästning, men det sänktes sedan till två års straffarbete. Huruvida upploppen enbart var uttryck för folkligt missnöje eller om det fanns en organisation bakom är omdiskuterat. Det finns indicier som kopplar vissa aktiva personer i uppploppet till den lilla kommunistiska gruppering i Stockholm som fanns runt Per Götrek, men vad deras roll spelade är oklart.